

BETTELHEIM

BERNÁT OKINAWÁN

1959

Okinawa nem egy szigetből áll, hanem egy szigetesoport, mely Formózától északkelet felé nyúlik a legdélibb japán szigetig, Kyusiuig. A száznegyven kisebb-nagyobb sziget közül csak mintegy harminchat lakott. E szigetek közül a legnagyobbak, s egyben a legjelentősebbek a neve Okinawa.

A világot járó magyar utazók és tudósok sorában igen rangos hely illeti meg Bettelheim János Bernátot, aki csaknem egy évtizedet töltött Okinawán s akiknek politikai, tudományos és történelmi érdemeit a magyarországi hivatalos képvislet sem a multban, sem a jelenben nem méltatta figyelemre.

Bettelheim 1811-ben született Pozsonyban, zsidó családból származott. Igen szigorú nevelésben részesült, rabbinak készült. Még nem volt tíz éves, amikor mint valami esodagyernak, már héberül, franciául és németül írt és olvasott a magyar mellett. De tizenkét éves korában, eddig még kiderítetlen okokból, el kellett hagyni Pozsonyt. Az ezt követő időszakban tapintással biztosította őt főiskolán folytatott tanulmányainak költségét, akáresak korábban Csokonai; így Nagyváradon, Debrecenben és Pesten is, míg nem 1836-ban orvossá avatták Páduában. Ha hihetünk az életrajzi adatoknak, a következő három évben tudományos értekezést nyújtott be a bécsi császári könyvtárnál, ami azt jelenti, hogy három hetenként készült el egy-egy «dissertation».

Ilyen termékeny munka közben Páduából Triestbe, majd Nápolyba, Szieliába és Görögországba utazik. 1840-ben, mint «főbész» az egyiptomi hadseregben találjuk. Nemsokkal később pedig a törökországi Magasia városkában tűnik fel, mint az ottani zsidó vezetőbész. Itt angol hittérítőkkel találkozik, akiktől olasz nyelvű bibliát, latin könyvet és német evangéliumot kap. Szmirnában keresztelik át, valószínűleg anglikán hitre. Áttérése után is talál módot arra, hogy a helyi rabbiakkal vitázzon és hogy filológiai érveit egy vitát keltő röpiratban Franciaországban publikálja.

Londonból egy püspök Oxfordba vagy

Cambridge-be akarta küldeni, de Bettelheim
énergetesen visszautasította a továbbtanulási
indítványt s megnősült. Elvette egy gazdag
cérnagyáros lányát s tíz hónap múlva meg-
született első lánya, Victoria Rose. Ekkor
még minden áron a Közép-Keletre kívánt
visszatérni. Azenban a különböző egyházak,
köztük a londoni Zsidó Társaság is, elutasí-
tották ábrándos utjainak támogatását. Nem
egy a « Loochoo Naval Missio », mely ék-
pen egy képzett orvost keresett missziós
munkára. Loochoo különben Okinawa Kínai
nevének, Liu Ch'iu-nak angol nyelvű átírása,
amit a japánok Ryu-kyu-nak olvasnak. Bet-
telheim vállalkozik az akkor óriási utra s
1845 szeptember 9-én feleségével és kislányá-
val együtt elvitörlik Portsmouth kikötőjé-
ből. Egy hónap múlva a hajó fedélzetén
megszületik kislia, Bernard James Gutzlaff
Bettelheim, ki a Gutzlaff nevű atyjának
egy Távol Keletet járt misszionárius barátjától
kapta.

1846 januárjában érte el a Bettelheim csalá-
d Hongkongot. A következő négy hónapot
a további előszületekkel foglalkozva töltöt-
ték Hongkongban, részint a kínai nyelv
tanulásával s előkerülő lehetőségek keresésével.
Hongkongból való elutazásuk napján, 1846
április 15-én Bettelheim levelet meneszt
megbizónak Londonba, melyben elpanaszol-
ja, hogy az ut eddig éppen a kétszeresét
emésztette fel a tervezett költségeknek. Csak-
nem három hetű hajókázás után, május 1-én
érkeznek meg az amerikai tulajdonban levő
« Starling » nevű hajón Okinawára.

A kalandos életű Bettelheim azt képzelte,
hogy a loochooi király személyesen jön üdvö-
zölni őt. Nem ez történt. Egy jólöltözött,
mehészes magatartású kikötőfelügyelő jött
fel a Starling fedélzetére üdvözölni a kapi-
tányt s a szükségletek után tudakozódott. E-
től élénken tiltakozott Bettelheimnek part-
szállása ellen. De Bettelheim sem hagyta
abba, fortélyhoz folyamodott: amíg a kilö-
tő felügyelőjét s annak kísérőit itallal marasz-
talták a hajón, ő hatalmas poogyászával part-
ra evezett. Késő este volt már, amikor fölle-

dezték őket, túlkésőn ahhoz hogysem a hajóra visszaküldhették volna. Családostul, poggyászosul — (még konyhai tüzhelyet is vittek magukkal) — az ottani Gokoku-ji templomba helyezték el őket, töltsék ott az éjszakát. Másnap reggel a Starling fölszedte horgonyait, «ottfelejtven» a négytagú Bettelheim családot. Néhány óra múlva a francia Sabine nevű csatahajó egy másik misszionáriust, Leturdu atyát tette partra.

S Bettelheimek nem adták vissza a Gokoku-ji templomot nyolc éven át. Bettelheim beszéskozta a buddhista oltárt, felbontotta a «bálványimádás pogány butorán» jelölését a Shuri kormányzat tiltakozott ez ellen. Mindenesetre ezt az incidenst Bettelheim úgy könyvelte el, mint a kereszténység első győzelmét a szigeten. S felajánlotta szolgálatait a kormányzatnak: gyakorlati gyógykezelés, angol földrajz és asztrológia tanítása... A kormányzat válaszolt, hogy az okinawaiak meg vannak elégedve a kínai orvosi gyógykezeléssel, a nép nem igényli az angol nyelv tanulását, sem az asztrológiát nem hiányolja. S ezzel Bettelheim számára kezdetét vette a kormányzattal vívott hosszú harc, mely a csaknem kilenc év alatt, amit Bettelheimek Okinawán töltöttek, szakadatlanul tartott.

Ahogy a hősapok multak, Bettelheim ujjabb erőszíves tett, hogy áttörje a kormányzat illúziáit. Kínai oktatókat kért, akiket az Evangeliumok kínaira fordítására akart felhasználni. Az oktatókat, mikor ez kitudódott, természetesen azonnal visszavonták. Az öttágu család, — a legkisebb Bettelheim Luey Lewchew már Okinawán született, — a kormányzatnak nagy gondot okozott, miután csak figyelemmel kísérésük is száz ember foglalkoztatott. Inasukat tíz naponta váltották. Az élelmezés is nehézségekbe ütközött. A lakosoknak tilos volt bármint is eladni a betolakodóknak, Bettelheimek egyszer, éhínség idején, elfogták, amint egy dülöuton édesburgonyát cipelt haza. Csakhamar nagy tömeg vette körül s el kellett dobni a krumplit, amit titokban vásárolt egy parasztnál.

Az ottelevő két francia missziós atya a rájuk kényszerített elzártságban 10.000 szavas okinawai szótárat szerkesztett. Bettelheim minden tilalom ellenére komolyan vette a téri-

tést s be-betért házakba, hogy prédikáljon. Nem egyszer gyűlések közepébe toppant hangos prédikációival, vagy éppen a királyi palota zárt kapuján kiabált keresztül. A magával hozott sokszorosító géppel beszédekét, vallásos képeket gyártott, amiket azután az utcákon terjesztett. Ezeket a hatóságok megszedték s visszajuttatták hozzá. Csak amikor észrevették, hogy ismét felhasználja őket, kobozták el. Ugyhogyan Bettelheim röpiratai általában a magisztrátus raktárába kerültek. S ezeket az összegyűjtött iratokat titokban csendes dollárjait csak eltávozásakor adták vissza.

Izgágának tetsző, meg nem alkuvó természetével sohasem mulasztotta el, hogy a tömeghez szóljon ott, ahol csak lehet. Amikor elrendelik, hogy hagyja abba ezeket a szónoklatokat, ezt nemcsak visszautasította, hanem a polgári lakosságot is a kormányzat ellen hangolta. Amint egy mérges kutyájával fel-feltűnt, hogy letérje a terhet a dolgozók hátról, mondván: ma Isten napja van, s általában egzaltálnak. Talán kissé örültnék is láthatott az okinawaiak szemében. Mégis, ez a szélsőséges magatartás mentette meg az életét. A japánok ugyanis keresztre feszítették a misszionáriusokat s áttérteket egyaránt, beleértve az asszonyokat s gyerekeket is. A kínaiak egyáltalán rendeztek elborzasztó, nem egyszer hatalmas zavargásokat. De az okinawaiak évtizedeken egyszer nyultak botokhoz és kövekhez ottantörődésük alatt. S hogy csak egyszer vétemedtek tettelegességre, ebben talán annak a babonás félelemnek is szerepe van, mely visszatartotta őket az elméjében kissé zavartnak tűnő embertől. S jobban visszatartotta őket, mint a francia, angol vagy amerikai hadi hajók, melyekkel Bettelheim nem keslekedett fenyegetőzni, mondván: ezek a hatalmak meg fogják torolni a királyságon, ha őt molesztálják.

Azonban nem tudta kiprovokálni, hogy Krisztus mártíra lehessen, bármennyire tetzelgett önmaga előtt e pózban. Azt sem érte el, hogy a lakosság és a Kína, valamint Japán közt egyensúlyozgató csöppnyi királyság között szakadékot hozzon létre. Irodalmi téren s a nyugati politika szolgálatában tett érdemei azonban annál becsebbek. Ot év szánt Okinawán a fonétikus japán *katakana*

rás elsajátítására. — kínaiul még Hongkongban kezdett tanulni. Majd hozzáátott, hogy a helyi dialektusra fordítsa át a Szentírást. S ezt olyan felkészültséggel, annyira lelkiismeretesen végezte, hogy fordítása Okinawán mai napig használatban van, Japánban pedig a fordításai minden későbbi bibliafordítás alapjául szolgáltak. Egyik levelében azt írta Angliába, hogy mestere lett a helyi nyelvűeknek, ami inkább a japán nyelvhez áll közel, mintsem a kínaihoz. Bizonyos, hogy a pap megértette, mert olykor kérdéseket is intézett hozzá, mint pl.: «Ha szellemi értelemben véve esszük Krisztus testét és isszuk a vért, milyen akkor a lélek szája?»

Nyolc év alatt egyetlen egy embert leítették. Bár amikor ez kitudódott és a szegény papgar bevallotta keresztyénységét, letartóztatták s becsukták. Betteiheim titokban látogatta meg börtönében. Csak amikor ez is elvándorlásra került, vitték a foglyot messze el a mai fővárosból, Naha-ból. Később hírt ment, hogy a fogoly meghalt a börtönben. Betteiheim meggyőződés volt, hogy halálra ítélték s ennélfogva az mártírrá vált.

Leveli Londonban és Hongkongban jó kecskére került. Olvasókhöz, kik rendszerint átták őt pénzrel, ajándékosomagokkal, cívevel, szappannal, élelemmel és borral. Felegének három nautát küldtek, hogy a piacon szívesen a kénynek, lányai meg fehérneműt áruljanak.

Politikailag Betteiheim megérezte, kulcshelyzetben képpen lehetővé teszi közreműködését abban, hogy Japán megnyissa kikötőit reghamosan fejlődő angol-francia-amerikai kereskedelem előtt. A nagyhatalmak fejlődő Ázsiának számára piacot kerestek s Japán, mivel egyetemben, nagyszerű felvevő piacot kínálkozott. Betteiheim a kötelességének érzéséből, hogy a britteket segítse Japán felé. A Naha hajón, mely kikötött Naha kikötőjében, az önkéntes tolmács szerepét vállalta: az volt utas, akinek el ne mondta volna a nyelv felismerését és követeléseit. Minthogy elkövetett, hogy nyomást gyakoroljon a brit kormányra. A helyi kormányzat, a kínai kormányzatok és öfelségének, Viktoria királynőnek a kormánya számtalan jegyzéket cserélt, melyek valahogyan mind érintették Betteiheim személyét. Sőt, okvetetlenkedő öndiplo-

Képfő-

matáskodása, a helyi kormánnyal való örökös szembenállása, - mely minduntalan el akarta távolítani őt s számtalanszor kérte elszállítását, - sokszor került a legmagasabb kabinet elé Londonban. Viktória királynő akkori miniszterelnöke, lord Palmerston, utasította a kínai vizeken szolgálatot teljesítő hadihajókat, hogy «kevésbé barátságosan» látogassák Okinawát, amennyiben Bettelheim nem részüsil előnyösebb elbánásban az ottani hatóságok részéről. Másrészről támadták Bettelheimet, hogy Őfelsége hadiflottáját misszionárius célokra akarja használni. De ez Bettelheimet cseppet sem kedvetlenítette el. Tovább is sürgette Japán «meghódítását» a brit miniszterelnöknél s egyben természetesen, az ő helyi fontosságának elismerését is. Csaknem egy évtizeden keresztül, amíg Okinawán tartózkodott, az angol érdekeket a legkövetkezetesebben védte, ami ekkor az egész nyugati civilizáció érdekeit is jelentette. Hajthatatlan magatartásával, rátermettségével, kitartásával és meggyőződéssel nagyban hozzájárult ahhoz, hogy Japán megnyissa kapuit a nyugati világ előtt.

1852 őszén a hajók már készen álltak az Egyesült Államokban egy japán expedícióra. A következő év tavaszán e hajók Commodore Matthew C. Perry vezetésével meg is érkeztek Naha kikötőjébe. Perry fényes kísérettel, Bettelheim társaságában felkereste az uralkodó helyettesét és örökösét palotájában. A tengerészenekar a népet szórakoztatta. S egymást követő megbeszélések véget érni nem akaró sorozatába is bevonták Bettelheimet, mint tolmácsot és szakértőt. Ezt Bettelheim el is várta s ragaszkodott ahhoz, hogy tanácsait megfogadják. Az amerikaiak felismerték az okinawai szigetek hallatlanul fontos jelentőségét, nemcsak Kína és Japán felé, hanem hadászatiilag is. Száz évvel ezelőtt.

Perry kapitány felszólította Bettelheimet, hogy vesse papírra, mialatt ő Japánba látogat, mindazt, amit hallott és összegyűjtött ottléte alatt Okinawáról, népről és a szigetek történetéről. Ezt Bettelheim gondolkodás nélkül meg is ígérte. Perry a japánoktól őt kikötő megnyitását követelte az amerikai kereskedelem számára. Naha köztük volt s az egyezés a japán uralkodóval 1854 március 31-én Yokohama közelében jött létre. Amikor

Perry hajói visszatértek Japánból és berendezték Okinawán első, egy évig használt bázisukat, Bettelheim szolgálatait nem nélkülözheték. Míután a trónörökös lemondott egyesek szerint öngyilkosságot követett el, telheim attól tartott, egész családjával együtt áttelepítük valamelyik másik, kisebb szigetre, s míután időközben Bettelheim is megérkezett E.H. Moreton személynén, a szurós tekintetű, szemüveges, posztakállas és esokornyakkendős Bettelheim Jobbnak látta eltávozni. A sziget történelmét megírta, az okinawaiak számára készített térképe fordítását befejeztettnék érezte. De nem egészen vagy teljesen politikai a. Japán megnyitása teljesedett úgy te tehát, ezzel feladatát betöltött. Távolra 1854 július 17-én a Conchata amerikai hajó fedélzetén hagyta el Bettelheim Okinawát s családjával együtt Hongkong. Jáva útjával, a Csendes Óceán déli vizein áthaladva visszatérőben volt Angliába. Mikor a szigetet Bermudán hosszabb ideig javítani kellett Bettelheim New Yorkba látogatott. A szigetet s az élete megkedvelve letelepedett. Előadásokat tartott s további munkára fordított pénzt.

1860-ban, New Yorkból, pontosabban akkor Connecticutból, 1860 december 18-án Illinois államba ment, majd hamarosan a önkéntes arkansasi ezred őrnagya és szervezője. Az északiak oldalán harcolt az arkansasi polgárháborúban. Little Rock eleste után drug store-t nyitott Odell városkában ahol olykor Japánról és Okinawáról is tartott előadásokat. A missouri államban lévő Brookfieldben hunyt el, tüdőgyulladásban, 1870 február 9-én. Leszármazottai ma Californiában élnek.

Az első magyar azonban, aki Okinawa felé lépett, nem ő volt, hanem jóval előtte a Benyovszky Móric, ki a «St. Peter St. Paul» nevű hajóval érkezett meg Shibuból 1771 aug.15-én. Benyovszky, naplója szerint, csak négy napot időzött a szigeten, majd addig, míg a hajót friss ivóvízzel s élelemmel látták el s míg egy barátsági szerződést kötött a helyi hatóságokkal.

Kötél a mélyvizben: ezt jelenti Okinawa
Az a szalmaszálat, amelybe kapaszkodva az óriás vizeken járó hajók, a vihar elől

menekülő halászok. Kézen a szigetek lakói
matriaréhátusban éltek s a tüzet tisztelték
mindenekfelett. Ha ma az utas Okinawán ke-
resztül utazik Japánba vagy Japánból, elszé-
dik tőle az utlevél. Így, utlevél nélkül oly-
kor engedélyt kap a repülőgép elhagyására,
hogy frissítőt vegyen magához. De magát a
fővárost megnézni keveseknek adatik meg.
Ha egy ilyen szerencsés ember mégis el-
tődik oda, az acél-tájfunnak, melyben fémlá-
ló amerikai katona három hónapig ostromol-
ta a szigetet a második világháború végén,
már semmi nyomát nem leli. Minden el-
pusztult a százezer halottal, minden templom,
templom és épület. Ma minden új a szigeten.
Küönös módon a Bettelheim Bernát szobro-
tere emelt márványlapokkal készített hatal-
mas emlékmű megmaradt. Ide nem volt járult
hozza ajándékaival 1926-ban. A magyar, nem
tudni miért, nem volt közöttük.

Platthy Jenő
(Tokió)

